

ORTA ANADOLU KÜRTLERİ LİTERATÜRÜNE BİR KATKI

Yüzyıllar boyunca Orta Anadolu'da yaşamakta olan Kürt kolonisi üzerine kaleme alınan bu incelemenin bazı ayrıntılarına geçmeden önce, Anadolu ve Orta Anadolu'dan neyi kastettiğimiz konusunda bazı açıklamalarda bulunmayı yararlı görüyorum. Sözcük olarak Natoliya, Yunancada "güneşin doğduğu ülke" anlamına gelmektedir, zamanla eski kaynaklarda Levant veya Orient denilen Doğu yerine kullanılmıştır^[1]. Anadolu yarımadasını Asya kıtasının bütününden ayrı göstermek için eskiden beri tarihi kaynaklarda Anadolu'ya hep Küçük Asya denilmiştir. Batılı kaynaklarda böyle adlandırılmış, örneğin milattan sonra 400 yılından itibaren bu bölgeye Latince Küçük Asya anlamında Asia Minor denilmiştir^[2]. Arab gezginleri bu toprakları Bilad al-Rum (Rum ülkesi) olarak adlandırmışlardır. Batıya doğru bir yarımada olarak uzanan Anadolu'nun Batı, Kuzey ve Güney sınırlarının denizlerle sınırlandığı ve belirlendiği zaten açık olarak haritalarda görülmektedir. Konumuz açısından Anadolu'nun veya Küçük Asya'nın Doğu sınırının nereden geçtiği? sorusunun yanıtı, hem Batıya yönelik Kürt göçünün sınırlarını bilmek açısından, hem de Orta Anadolu'nun sınırlarının kaba olarak bilinmesi açısından önem kazanıyor. Bilim adamları genellikle Kuzeyde Trabzon yöresi ve Güneyde bulunan İskenderun körfezi arasında uzanan bir çizgiyle Anadolu'nun Asya kıtasından ayrıldığı görüşündedirler. Bu görüşe göre Karadeniz ve Akdeniz arasında kalan toprak parçasına Anadolu denilebilir. Bu bilgilere dayanarak, coğrafik olarak Anadolu'nun Türkiye anlamına gele-miyeceğini söyleyebiliriz. Tarihte Anadolu'nun kapsadığı alan, günümüzde Türkiye'sine nazaran daha küçüktü diyebiliriz. Ama bugün Anadolu denilince genellikle hep Türkiye anlaşılmaktadır.

Bu tarihi bilgilere dayanarak diyebiliriz ki Anadolu Türkiye'dir ama Türkiye, Anadolu demek değildir. Türkiye, Anadolu dışında başka toprakları da kapsamaktadır, örneğin KlirdistanTn bazı parçalarını kapsadığı gibi. Böyle olunca günümüzde kullanılan Doğu Anadolu Bölgesi ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi topraklarının Anadolu'nun birer parçasını oluşturup oluşturmadığı tartışma konusu olmaktadır. Bilindiği gibi günümüzde Türkiye'nin Asya topraklarının tümü bugün Anadolu olarak kabul edilmektedir.

Kürdistan'dan batıya göç eden KürtlerİN Anadolu'nun değişik kesimlerine yerleştiğini görüyoruz. Bunlardan bir kesimi Orta Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Zaman zaman değişik kaynaklarda kullanılan İç Anadolu Kufileri ifadesi yerine Ona Anadolu Kürtleri ifadesinin kullanılması daha doğrudur. Türkiye haritalarında olduğu gibi tüm Anadolu'yu değişik coğrafik bölgelere ayırmak yerine, bu toprakları üç dilim halinde inceleyebiliriz;

a) Batı Anadolu,

b) Orta Anadolu,

c) Doğu Anadolu

Anadolu'nun Kuzey yöresinin uç noktalarından Kastamonu ve Sinop'tan başlayarak. Güneye, Akdeniz Bölgesi'ne doğru gittikçe bir üçgen biçiminde genişleyen Orta Anadolu'nun değişik yörelerinde tarihte irili ufaklı adacıklar halinde birçok Kürdün yaşadığını görüyoruz. Bu geniş alanın Güneydeki bir ucu Burdur-Isparta, bir diğer ucu Adana-Kahramanmaraş'a kadar uzanmaktadır. Böylece KürtlerİN tarihsel bilgilere göre Kuzeyde Kastamonu-Sinop köşesi. Güneyde BurdurIsparta ve Adana-Kahramanmaraş köşelerinden oluşan ve Türkiye'nin Orta kesimlerinde yer alan bir üçgen üzerinde dağıldıklarını görüyoruz. Karadeniz, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin bazı noktalarına kadar uzanan bu alan üzerindeki Kürtler, iç göçler ve aksi göçler sonucunda sürekli hareket halinde olmuşlardır. Zamanla değişik istikametlere göç ederek karşılıklı kültürel bir etkileşim içine girmiş, bazen de birbirlerinden uzaklaşarak, aralarındaki kültürel bağları koparmışlardır. Bu son durum Orta Anadolu'daki Kürt adacıklarının sayısını çoğaltmıştır. Ama genel bir değerlendirmede bulunduğumuzda KürtlerİN çoğunlukla Tuz Golü'nün dört tarafında yer alan Ankara, Konya, [Kırşehir](#) gibi illerin sınırları içinde yoğun olarak yaşadıklarını söyleyebiliriz. Eskiden KürtlerİN develer yardımıyla yörede tuz ticareti yaptıkları bilinen bir gerçektir. Orta Anadolu'nun merkezinde bulunan bu "Tuz Golü Kürtleri"nin, Orta Anadolu Kürtlerinin asıl halkasını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Hem kültürel etkileşim bakımından, hem de coğrafik yakınlık bakımından Orta Anadolu Kürtlerini "İç Anadolu Kürderi" biçiminde adlandırmanın yanlış çağrışımlara yol açtığı kesindir. İç Anadolu Kürtlerinin dışında kalan, ama kendileriyle komşu olan diğer Kürtlere bilimsel anlamda "mesafeli" de vranı İması "doğru" olamaz. Teori k ve kategorik olarak İç Anadolu Bölgesi dışında kalan diğer Kürtleri, örneğin Kastamonu ve Sinop'taki Kürtleri nereye sıkıştıracağız? Bu nedenle Orta Anadolu Kürtleri ifadesi bilimsel açıdan daha anlamlıdır diye düşünüyorum. Bu incelememizin asıl konusunu daha ziyade Trabzonİskenderun hattının Batısında kalan ve tarihi kaynaklarda genellikle Küçük Asya denilen Anadolu topraklarının iç kesimlerinde yaşayan Kürtlerin tarihi geçmişi oluşturmaktadır. Batıda Ege ve Marmara Bölgesi'nin İç kesimlerinde küçük adacıklardan oluşan birçok Kürt yerleşim biriminin tarihte var olduğu görülmüştür, İzmir, Bolu, İstanbul yöresinde yaşamış olan Kürt kolonileri gibi ^[3]

Bu inceleme. Batıya yönelik Kürt göçünün tarihi gelişimi konusunda ileride yapılacak çalışmalara açısından sadece bir katkı olarak düşünülebilir. Çünkü şimdiye kadar Kürdistan'ın değişik yörelerinden Batıya yönelik Kürt göçünün tarihsel ve başka boyutları yeterince

incelenmiş değildir. Ama yüzyıllar boyunca Anadolu'nun değişik yörelerinde Kürt kolonileri hep var olmuştur. Geçen yıl yayımlanan Eski İstanbul Kürtleri adlı çalışmamız, Batıya yönelik göç olgusu üzerine yapılan çalışmalar ve incelemeler konusunda sadece bir örnek oluşturmaktadır^[4]. Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerine göç elmiş Kâinlerin, özellikle Adana, Ankara ve İzmir gibi önemli kentlere yönelik Kürt göçünün tarihi öyküsü ilginç sonuçlar ortaya çıkaracaktır^[5].

Konu başlıkları

[gizle]

- [1 ORTA ANADOLU KÜRTLERİ KONUSUNDAKİ İNCELEMELER](#)
- [2 KÜRTLERİN ORTA ANADOLU'DAKİ AYAK İZLERİ](#)
- [3 ORTA ANADOLUYA GÖÇ VEREN YÖRELER](#)
- [4 ORTA ANADOLU KÜRT COĞRAFYASINDA BAZI TARİHSEL GEZİNTİLER](#)
- [5 ORTA ANADOLU KÜRTLERİNİN KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİYLE TANIŞMASI \(1918-1920\)=](#)
- [6 ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINDA ORTA ANADOLU KÜRT MOTİFLERİ](#)

ORTA ANADOLU KÜRTLERİ KONUSUNDAKİ İNCELEMELER

19. ve 20. yüzyıllarda Orta Anadolu'nun değişik yörelerini dolaşarak bazı incelemelerde bulunan yabancı bilim adamları, bu yörelerde yaşayan göçer, yan-göçer ve yerleşik Kürtlerle tanışma olanağına kavuşmuş ve daha sonra kaleme aldıkları çalışmalarda, kısaca Orta Anadolu Kürtlerine değinmişlerdir. Bu bilim adamları arasında İngiliz, Alman, Fransız, Rus, İsveç ve Danimarkalı değişik ülkelerden birkaç araştırmacının adlarına rastlamaktayız. Nuh Ateş, 1992 yılında yayımladığı çalışmasında bu gezgin ve araştırmacılardan bazılarında değinmişti. Biz, burada bazı tekrarlamalara girmeden, daha ziyade Nuh Ateş'in değinmediği veya az değindiği bazı gezginler ve araştırmacılar üzerinde duracağız. Orta Anadolu Kürtleri konusunda bizi aydınlatan bazı araştırmacılar ve çalışmaları 1842 yılından başlayarak günümüze kadar aşağıda kronolojik olarak sıralanmakta ve onlar hakkında özet olarak bazı bio-bibliyografik bilgiler sunulmaktadır; W.F. Ainsworth , W.J. Hamilton, P. v. Tschihatschef, Georges Perrot, Vital Cuniet, W.M. Ramsay, Friedrich Sarre, P.H. Massy, Mark Sykes, Hermann Wenzel, Wolf-Dieter Hiitterolh, F. Loewe, W. Ruben, Wolfram Eberhard, Jan Hjarno, Ingrid Lundberg.

Batılı kaynaklarda Orta Anadolu Kürtleri konusuna dikkatlerimizi 1842 yılında kaleme aldıkları incelemeleriyle ilk kez çekenler, İngiliz kökenli W.F. Ainsworth ve W.J. Hamilton'dur. Böylece Orta Anadolu Kürtleri konusundaki araştırmaların tarihi yaklaşık olarak 150 yıllık bir geçmişe sahiptir diyebiliriz. Orta Anadolu Kürtleri konusunda bize ilk bilgileri ulaştıran araştırmacılardan birisi, İngiliz kökenli W.F. Ainsworth'dur (3 807-1896). Doktor olan Ainsworth, önceleri İngiltere ve İrlanda'da kolera salgını üzerine çalışmalar yapmış ve bu konuda kaleme aldığı bir kitapçığı büyük bir yankı uyandırmıştır. Ainsworth,

1835 yılında Fırat yöresine ve 1838 yılında Kürdistan'a yapılan inceleme gezilerine katılır. Doğuya yaptığı bu incelemeler sonucunda üç araştırma kaleme almıştır^[6]. 1837 yılında Fırat gezisinden dönen araştırmacı, daha sonra Kürdistan'da bir inceleme gezisine çıkmıştır. Orta Anadolu Kültleriyle karşılaşması bu ikinci gezi sırasında olmuştur. İstanbul'dan yola çıkarak Karadeniz üzerinden Ankara'ya gelen Ainsworth, bu yörede yaşayan [Haymana](#) ve Kulu Kürtleri ile karşılaşır ve 1842 yılında yazdığı bir kitabında kısaca onları bize tanıtır^[7]. Bu kez yine 1842 yılında WJ. Hamilton adında başka bir İngiliz araştırmacısının seyahatnamesi yayımlanır. Hamilton, gezi notlarında kısaca Orta Anadolu Kürtlerini okuyucuya tanıtır.⁵³

P. von Tschihatchef (1808-1890) adlı Rus doğa bilimcisi ve coğrafyacısı, eğitimini bitirdikten sonra 1845-1848 yılları arasında İstanbul'da Rus atışesi olarak çalışır.⁹ Daha sonra zamanının çoğunu Anadolu'nun değişik yörelerini incelemeye verir. İstanbul ve Anadolu'nun değişik yörelerinde coğrafik incelemelerde bulunur ve birkaç önemli inceleme kaleme alır.¹⁰

Bilim adamlarının ilgisini ciddi olarak Orta Anadolu Küreleri konusuna çeken ilk araştırmacı, Fransız arkeolog Georges Perrot'tur (1832-1914) diyebiliriz. Araştırmacının 1865 yılında kaleme aldığı [Haymana](#) Kürtleri (Les Kurdes de L'Haimaneh) de adlı incelemesi, şimdiye kadar yöre Kürtleri üzerine kaleme alınan ilk uzun incelemelerden birisi olarak bilinmektedir. Bu nedenle Georges Perrot'u "Or(a) Anadolu Kürtleri İncelemeleri'nin Babası" olarak tanımlayabiliriz." G. Perrot, 1877 yılından itibaren Sorbonne Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlar. Değişik birkaç dil bilen Georges Perrot'un Fransızca kaleme alınmış birçok incelemesi bulunmaktadır.¹² 1914 yılında öldüğünde Reveu Archéologique adlı derginin redaksiyonunda bulunmaktaydı. Georges Perrot, 1861 —1872 yılları arasında birkaç kez Anadolu'ya gitmiş, ülkenin değişik yörelerinde incelemelerde bulunmuştur. 1867 yılında yayımlanan Küçük Asya'dan Bir Geziden Anılar (Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure) adlı kitabında zaman zaman Kürtlere göndermede bulunur ve daha Ankara'ya varmadan önce Bolu yöresinde karşılaştığı Kürtlere değinir. Perrot, özellikle Üskütip yöresinde, yarı göçebe bir yaşam sürdüren Kürtlerin yaşam kavgasını ele alır. Bolu yöresindeki Kürtleri bize ilk kez tanıtanlardan birisi olan Perrot, burada karşılaştığı Kürtlere misafir olur ve gelenekleri konusunda bazı açıklamalarda bulunur.¹³ Ankara'ya geldiğinde burada M. Şişmanyan adlı bir Ermeninin evinde kalır.

Bir başka Fransız araştırmacısı olan Vital Cuinet 1890-1894 yılları arasında birkaç ciltten oluşan Asya Türk İyesi adlı dev bir araştırma kaleme aldı. Bu çalışmasının birinci cildinde bu arada Orta Anadolu Kürtlerine değinir ve Ankara yöresinde dokuz Kürt aşireti hakkında kısa bazı açıklamalarda bulunur: Rişwan, Şexbizini, Badilli, Terikıyani, Mikâlli, Yambekli, Koyibanlı, Seyfanlı, Atinanlı. Vital Cuinet bu yöredeki Kürtlerin yerleşik olduklarını, geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağladıklarını söyler."

Oxford Üniversitesi'nde arkeoloji dalında çalışan W.M. Ramsay (1851—1939), özellikle Orta Anadolu'daki antik kültürlerin ve yöre coğrafyasının tarihi konusunda kapsamlı araştırma ve projelere öncülük etti.¹⁵ Orta Anadolu'da çalışmalarını yürüttüğü sırada [Haymana](#) Kültleriyle tanışır ve onlara misafir olur. 1883 yılının Ağustos ayında Prof. Sterrett ile birlikte, Batı [Haymana](#)'da tanınmış bir Kürt beyini ziyaret eder. Üç yıl sonra 1886 yılında Brown ile birlikte bu kez Doğu [Haymana](#)'dan geçerler. Anılarında Kürtler ile ilişkilerine değinen

Ramsay, 1884 yılında Kayseri yöresinden Hacı adında başka bir Kürt ile tanıştığım söyler. Diğer bazı Avrupalılar gibi Ramsay da Kürtler üzerine anlatılan öykülerden etkilenerek anlatımlarında zaman zaman Kürtlerin çevreleriyle olan uyumsuzluğuna değinir. Ramsay, arkadaşı Hogarth ve yardımcısı ile birlikte 1890 yılında Kürtlerin ülkelerini ziyaret ettiğinde, bir Kürt beyinin söylediği bazı sözleri ilginç bulur; "Bizim bütün adamlarımız hırsızdırlar. Fakat eğer birşeyiniz kaybolursa, bana gel, tekrar sana geri veririz"16

Araştırmacı Friedrich Sarre, 1896 yılında yazdığı bir incelemesinde, [Cihanbeyli](#) yöresinde bazı Kürtler ile karşılaştığını belirtir. Dondurma köyü yöresindeki Kürtlerin dokudukları güzel örtü ve halıları kendilerine gösterdiklerini ama yüklerinin ağır olması nedeniyle bunları satın alamadıklarını söyler. Günümüzde Gölyazı olarak bilinen Dondurma köyünde 19. yüzyılda genellikle develerin yardımıyla tuz ticareti yapılıyordu, bu işi erkekler yürütüyor ve kadınlar genellikle halı dokuyorlardı. Friedrich Sarre, daha önceleri 1830-1840'larda yörede bulunan Hamilton ve Ainsworth adlı İngiliz gezginlerinin Türkmenlerle çatışma halinde bulunan Kürtlerden çekindiklerini ve bu yüzden Doğuya geçmek için Güney yolunu salık vermediklerine işaret etmektedir. Bu sözlerle Kürtler hakkındaki çekingenliğini dile getiren Sarre, bir ara yollarını kaybettiklerini ve genç bir Kürt delikanlısının bu kez yanlarına gelerek, kendilerine rehberlik yaptığını söyler.17

Yabancılar ve gezginler, Kürtler hakkında bu yıllarda geliştirilen Önyargıların doğru olmadığını, bizzat Kürtler arasına katılarak ve onların konukseverliğini yaşadktan sonra görebilmişlerdir. Yabancı bir gezgin Tournefort daha 1700'lerde yazdığı bir kitabında: "Kürt eşkıyası gece uyumakta, Türkmen eşkıyası gece dahi faaliyet halinde bulduklarından etrafa büyük dehşet saçmakta idiler"18* biçiminde bir açıklamada bulunur ve böylece Kürt eşkıyasının amatörlüğüne! ve tembelliğine! değinir.

Çağımızın başında Kürdistan'ın değişik yörelerini dolaşan İngiliz araştırmacısı Mark Sykes, 1908 yılında kaleme aldığı bir incelemesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Kürt Aşiretlerini sınıflandırarak, bu aşiretler hakkında demografik ve etnografik birçok bilgi sunmaktadır. Mark Sykes, bu incelemesinde Kürt aşiretlerini A, B, C, D, E, F biçiminde altı temel seksiyona ayırmaktadır. Özellikle E ve F seksiyonlarında Orta Anadolu'da yaşayan Kürt aşiretlerini okuyucuya tanıtmaktadır. E seksiyonunda Toroslar ve Binboğalar, F seksiyonunda Ankara ve [Yozgat](#) civarındaki bazı Kürt aşiretlerini ele almaktadır,19 Kürt tarihçisi M. E. Zeki, Kurdistan Tarihi adlı çalışmasının sonunda Kürt aşiretlerini sınıflandırırken, Mark Sykes'in Kürt aşiretlerine ilişkin bu şematik sınıflandırılmasından yararlandığı görülmektedir. Diğer yandan Mark Sykes, Kürtlerin ilk kez Orta Anadolu'ya Yavuz Sultan Selim döneminde 12 yapılan zorunlu göçler sonucunda geldiğini öne sürmektedir.20

Orta Anadolu Kültürleri konusunda bazı çalışmaları olan araştırmacılardan birisi de Alman kökenli Hermann Wenzel'dir. 1932 ve 1937 yıllarında yayımladığı araştırmalarında burada yaşayan Kürtlere değinir ve Ankara geçişinin asıl yetiştiricilerinin Kürtler olduğunu söyler.21 Alman kültür-geğrafya bilimci Wolf-Dieter Hütheroth, Kürtler konusunda yaklaşık olarak kırk yıldır değişik çalışmalar yapmaktadır. İlk kez 1959 yılında Toroslarda yaşayan Kürtler arasında göçebelik konusunda kapsamlı bir inceleme hazırlar.22 Daha sonra yazdığı bir çalışmada bu yörelerdeki Kürt yerleşim alanları konusunda bilgi sunmaktadır.23

1968 yılında Orta Anadolu'nun Güney yöresindeki yerleşimin son dört yüz yıllık tarihini inceleyen araştırmacı, bu çalışmasında Orta Anadolu Kürtlerine de değinir.²⁴ İngilizce kaleme aldığı başka bir incelemesinde yine Orta Anadolu'daki Kürt'lere kısaca yer verir.²⁵ Şu anda Almanya'da Erlangen Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsünde çalışan Wolf-Dieter Hütteroth, son olarak 1996 yılında Paris'te düzenlenen Kürtler ve Şehir adlı uluslararası konferansa Diyarbakır tarihi konusunda bir bildiri sunmuştur.

1927 yılında Orta Anadolu'yu dolaşan İngiliz araştırmacısı L. Loewe, eşiyile birlikte, [Cihanbeyli](#) yöresinde Kürdoğlu adlı köye uğramıştır.²⁶ Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden W. Ruben, Kürtler tarafından 1891 yılında kurulan Kadioğlu köyünü ziyaret etmiş ve yazdığı bir incelemede kısaca bu köyü tanıtmaktadır.²⁷

Wolfram Eberhard, 1953 yılında yazdığı bir incelemesinde M. Araş ve Adana yöresindeki bazı iskân sorunlarına değinmekte ve bu yöredeki Kürtler konusunda ilginç açıklamalarda bulunmaktadır. Wolfram Eberhard, incelemesinde Kozanoğullarının etnik bakımdan Kürt olduğunu ve Yavuz Sultan Selim döneminde buraya sürgün edildiklerini aktarır.²⁸ R.H. Massy, Toros yöresindeki Kürt'lerin üzerinde yaşadıkları coğrafyayı incelemiş ve burada yaşayan Kürtler hakkında kısa açıklamalarda bulunmaktadır.²⁹

1960'lı yıllardan itibaren Orta Anadolu yöresinden özellikle Danimarka, İsveç gibi İskandinavya ülkelerine göç eden Kürtlerin durumu bu ülke araştırmacılarının dikkatlerini çekmiş ve bu konuda bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmacılardan birisi, Danimarkalı araştırmacı, Jan Hjarnö'dür. Özellikle Konya'ya bağlı [Cihanbeyli](#) ilçesi sınırları içinde bulunan Kuşça köyü konusunda 1969 yılından itibaren çalışmalar yürüten araştırmacı, tam otuz yıldır bu yöre insanları konusunda değişik araştırmalar yapmaktadır. Jan Hjarnö, sadece bu köy konusunda etnolojik çalışmalar yapmakla kalmamış, bu köyden insanların Danimarka'ya yaptıkları göçleri ve Danimarka'daki yaşamlarını da incelemiştir. Eskiden Heciler denilen bu köyün yarısından fazlası Danimarka'ya göç etmiştir. Yaklaşık olarak 500 aile Danimarka'da yaşamaktadır. İlk kez 1970 yılında Kuşça'ya giden araştırmacı, burada üç haftalığına incelemelerde bulunur ve 1971 yılında yayımladığı kitap, Danimarka Milli Müzesi tarafından çıkartılır.³⁰ Jan Hjarnö 1988 yılında kaleme aldığı başka bir incelemede, bu kez Danimarka ve İsveç'te bulunan Kürtler konusunda bazı karşılaştırmalarda bulunur. Bu incelemede Danimarka'da bulunan [Cihanbeyli](#) Kürtleri ve İsveç'te yaşayan Kulu Kürtleri konusu ele alınmaktadır. Danimarka'da İshoj Belediyesi ve İsveç'te Botkyrka Belediyesi'ni örnek çalışma alanı olarak seçen araştırmacı, değişik açılardan bu iki farklı yöredeki Kürt göçmenlerinin yaşamını incelemektedir.³⁰ Jan Hjarnö'nün 1991 yılında kaleme aldığı Kürt Göçmenleri (Kurdiske Invandrere) adlı kapsamlı çalışmasında, [Cihanbeyli](#) yöresinden gelen Kuşça Kürtlerinin göç serüvenini bir bütün olarak ele alınmaktadır.³²

[Cihanbeyli](#) yöresindeki bu Kürtlerin büyük bir kesimi Danimarka'ya yerleşmiştir. Kulu yöresinden Kürtler ise; İsveç'i tercih etmişlerdir. İsveç'e yapılan bu zincirleme Kürt göçü, şu anda çalışmalarını İsveç Yabancılar Enstitüsü ve Müzesi Vakfı'nda yürüten Ingrid Lundberg'in ilgisini çekmiş ve çalışmalarında Kulu Kürtlerine değinmektedir. Ingrid Lundberg, Stockholm'deki Kulu Jular adlı kitabında bu arada İsveç'te yaşayan Kulu Kürtleri konusunu ele almaktadır.³³ Birkaç kez Kulu ve yöresine giderek bazı saha çalışmaları

yapmış araştırmacı, daha sonraları İngvar Svanberg ile birlikte hazırladığı kitabında Kulu yöresinde bulunan bazı Kürt köyleri konusunda ilginç karşılaştırmalar ve tespitlerde bulunmaktadır.³⁴ Özellikle bu Kürt köyleri ve yerleşim birimlerinin ne zaman kuruldukları, hangi aşiretlerin buralarda buldukları ve bu köylerin nüfusu konusunda tarihsel, etnografik ve demografik bazı veriler sunulmaktadır.

KÜRTLERİN ORTA ANADOLU'DAKİ AYAK İZLERİ

Son yıllarda yapılan bazı araştırma ve incelemeler sonucunda, Orta Anadolu Kürtleri konusunda yeni yeni tarihi bilgilere kavuşuyoruz. Orta Anadolu Kürtlerinin tarihinin yazımı konusunda asıl bilgilerin özellikle iskân, sürgün ve göçler konusunda yapılacak daha geniş ve ciddi çalışmalar sonucunda ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. Orta Anadolu Kürtleri konusunda öne sürülen tez ve görüşler genellikle sürgün konusu efrasında yoğunlaşmakta ve belli bir yığılma gösteriyor. Sadece Orta Anadolu Kürtleri açısından değil, sürgün olgusu diğer parçalarda yaşayan Kültlerin tarihinin bilinmesi açısından da önem taşımaktadır.³⁵ Kürtlerin sürgün, iskân ve göç tarihinde zaman zaman tahminlerimizi aşan çok eski ve ilginç bazı bilgilere rastlamaktayız. Kürtlerin değişik nedenlerle birçok yere sürgün edilmeleri uzun bir geçmişe dayanır. İstanbul'un fethi sonrasında yüzlerce Kürdün İstanbul'a sürgün edildikleri konusuna Eski İstanbul Kürtleri adlı kitabımızda kısaca değinmiştik.³⁶ Bu sürgünler sonucunda Danışmendlü, Depeviran ve Işıklı adlı bazı Kürt köylerinin bundan yaklaşık olarak 500 yıl önce İstanbul'da kurulduğu kimin aklına gelirdi? Bu köylerden ilki olan Danışmendlü hakkında kaynaklarda řu açıklama yer almaktadır: " Kürt ierdir, öte vakada A 'yân gölünden sürgü nier imiş, zira⁹at etme-yüp ticâret edüp ellerinde mezâriden nesne yoğmuş"³⁷1 Daha eskilere gittiğimizde ilginç öykülerle karşılaşmaktayız. Timur'un saldırıları sonucunda Kürtlerin İstanbul'u aşarak Rumeli'nin değişik yerlerine dağıldığına ne demeli? İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi eski Öğretim üyelerinden Prof. Ömer Lütfi Balkan'ın bundan yıllar önce kaleme aldığı Bir İskan ve Kolonizasyon Medotu Olarak Sürgünler adlı nefis incelemeler dizisinin bir yerinde dipnotu olarak eski bir kaynaktan yapıldığı anlaşılan ilginç bir alıntı dikkatlerimizi çekmektedir ve böyle-ce savaşlar yüzünden Kürtlerin Rumeli'ye kadar göç ettiklerini görüyoruz: " Ve hem Tiinür Han bu vilayete girecek şöyle hey bey bıraktı kim önüne kimse karar edemezdi. Cümle uğrayacağı yerîerün halkı kaçub denizi geçü b Rumeli'ne döküldüler. Ta halta A rap'dan, Kürt 'den, Türkmân 'dan ve Anadolu'dan çokluk adem kaçub Rumeli'ye geçtiler. Ol zamana kadar İrişmiş ade-miîer şöyle rivayet ettiler, kim: Rumeli 'nde nice halk gördük kim dirîerdi kim bizüm aslımız Arab 'dır ve kimi Türkmân 'dır, kimi Kürd 'dür, kimi Anadolu, kimi i der bizüm aslımız Çaęatay idi, der kaçub Rumeli'ne gelmişlerdir ve hem vaki ekser Rumeli 'nin şenlik olmasına bular olmuşlardır'...TM

Başka kaynaklarda "Absafi Kürt-Jerî" ve "Karagülü Kürtleri'mn Rumeli'ye sürgüne gönderildiği bel inil-mekted i r : "Rum-ili 'ne sürül üb

perakende olmuşlardır ,y} Kürd sözcüğüyle başlayan bazı mekan adlarının Macaristan ve Çekoslovakya gibi memleketlerde bulunması. Kültlerin iskân, sürgün veya göç olayları sonucunda Doğu Avrupa'da bulunan değişik ülkelere kadar gittiklerini ve dağıldıklarını gösteriyor/0

İstanbul'un fethiyle birlikte değişik yöreden İstanbul'a zorunlu göçler yapılmış ve İstanbul'un müslüman nüfusunun çoğalmasına çalışılmıştır. Orta Anadolu yöresinden, örneğin Aksaray ve yöresinden yığınlar halinde halk İstanbul'a sürgün edilmiştir. Bu yöre insanların İstanbul'a yerleştiği mıntika daha sonra Aksaray * 1 olarak tarihe geçmiştir. Orta Anadolu'da boşalan bu yerlere başka bölgelerden insanlar gelip yerleşmiştir. Özellikle 15. yüzyılda yani İstanbul'un fethinden sonra Orta Anadolu'da bulunan Aksaray yöresinde bazı Kürt köylerinin kurulduğu görülmüştür.⁴¹

Küillerin kesin olarak ne zaman Orta Anadolu'yu geldikleri ve buraya yerleştikleri sorusuna kesin bir yanıt vermenin güçlükleri ortadadır. Bu konudaki araştırma ve incelemelerin çok yeni olduğunu belirtmek gerekir. Ama elimizdeki kaynakları incelediğimizde İstanbul fethedilmeden daha önce, Kürlilerin en azından 13. ve 14. yüzyıllarda Orta Anadolu'yu tanıdıklarını, değişik güçler yanında savaştıklarını ve yöreden geçerek başka bölgelere gittiklerini görüyoruz. Bazı tarihi kaynaklar, Kürtlerin Türkmenlerle birlikte hareket ederek 13. yüzyılda Orta Anadolu'nun içlerine kadar gittiğini belirtirler.⁴²

Daha önceleri Malatya yöresinde hakim olan bazı Kürtlerin, Orta Anadolu'dan geçerek 14. yüzyılda Anadolu'nun başka bir ucunda Eskişehir ve Afyon arasında bulunan Kütahya yöresinde Germiyoğulları adındaki beyliğin kuruluş çalışmalarına katkıda bulunduğunu görüyoruz.⁴² Araştırmacılara göre Germiyoğulları'nın bir kesimi Kürlilerden oluşmaktadır. Claude Cahen'in Türk-Kürt karışımı olarak tanımladığı Germiyoğulları'nın, Konya ve yöresinde hakim olan Karamanlılarla çatışma halinde olduklarını belirtmektedir. AA Savaşçı olarak bilinen Germiyoğulları'nın gücünden yararlanmak isteyenler olmuştur. Tarihi bilgilere göre Germiyoğulları'nın bu kez Konya yöresinde Türkmenlere karşı düzenlenen bir saldırıda yer aldıkları görülüyor.¹⁵ Bu yıllarda birçok savaş ve sefere katılmak zorunda olan bu Kürtlerin Orta Anadolu'daki akıbeti konusunda bildiklerimiz çok sınırlıdır. Fransız 44 45 araştırmacısı Claude Cahen, Türklerin Anadolu'ya gelip, buraya yerleştiği sırada ortaya çıkan yeni güçler ve büyüyen çatışmalar sonucunda Kürtlerin sürekli hareket halinde olduğunu belirtir: "...Bu arada pek çok Kürt grupları da yer değiştirmiştir. On dördüncü yüzyılda, Diyarbakır ka vlinlerin in dağılışı biçimleri daha önceki dönemlerde olduğundan değişiktir, ama on altıncı yüzyıldaki durumlarının aynıdır. Ayrıca bu dönemde Kürtlerin önceleri i) İç bir zammı görülmemiş oldukları Ermeni yörelerine de sızdıkları anlaşılmaktadır^{V6}

Bazı tarihçiler Orta Anadolu'ya asıl Kürt göçlerinin ilk kez Yavuz" Sultan Selim döneminde olduğunu belirtirler. Yavuz Sultan Selim'in saltanatı sırasında (1512-1520), K ü r d i s t a n ' i n O s m a n h İ m p a r a t o r l u - ğ u ' n a b a ğ l a n d ı ğ ı yıllarda, Kürtler kitleler halinde Batıya sürgün edilmişlerdir. Aksi göçler de olmuştur. Daha önceleri Orta Anadolu'da yaşayan bazı aşiretlerin, örneğin Cibranlı aşiretinin Batıdan, Doğuya sürgün edildiği öne sürülmektedir.⁴⁶ 47 48 Eğer bu görüş doğrudursa, o zaman yukarıda belirtildiği gibi Kürtlerin Yavuz Sultan Selim döneminden daha Önceleri Orta Anadolu'da geldikleri ortaya çıkmaktadır. Orta Anadolu'ya ilk Kürt sürgünlerinin Yavuz Sultan Selim döneminde olduğunu ileri sürenlerden birisi, çağımızın başında Kürt aşiretleri üzerine sistemli bazı çalışmalar yapmış olan Mark Sykes'tir. Araştırmacı Mark Sykes'in en azından Ankara ve [Yozgat](#) yöre-sindeki Kürt aşiretlerinin Orta Anadolu'ya yerleşim tarihi konusundaki görüşü böyledir,^{4S}

1958 yılında Osmanlı İmparatorluğu 'nda Aşiretlerin İskânı konulu bir doktora tezi hazırlayan Cengiz Or-honlu, 17. yüzyıl sonlarından itibaren, yani 1691 yılında çıkartılan yasal düzenlemelerle ülkede geniş kapsamlı iskân hareketlerinin yaşandığını gösteriyor. 1691 yılından itibaren iskân edilen aşiretler arasında, örneğin Ankara ve Çankırı yöresinde kışlayan Kürt aşiretlerinden söz edilmektedir.⁴⁹ Bu durum da gösteriyor ki Kürtler daha 1691 yılından itibaren veya daha önceleri Orta Anadolu'yu kendilerine uygun bir mekan olarak seçmişlerdir. Başka bir ifadeyle, Orta Anadolu yöresinin Kürtler tarafından keşfi bu yıllarda da sürmüştür. Sonunda Kürtler burayı kendileri ve hayvanları için uygun bir yerleşim alanı olarak seçmişlerdir.

Alman coğrafyacı Hüttheroth, bir incelemesinde Kürtlerin Orta Anadolu'ya yerleştiklerini kanıtlayan en eski belgenin 1767 tarihli olduğunu söyler. Hüttheroth'un sözünü ettiği belge daha önceleri Ahmed Refik'in yayımlamış olduğu bir belgedir ve Karaman Eyaleti'nde "Karaca Kürt-leri" adlı bir aşiretin yaşadığını gösteriyor.⁵⁰ Ama diğer kaynakları incelediğimizde, örneğin başka bir kaynak Karaca Kürtleri ile birlikte Kürt Mihmatlı adlı bir Kürt aşiretinin, Orta Anadolu'da bulunan Nevşehir şehrinin kuruluş çalışmalarına daha erken bir dönemde yani 1727 yılında katıldığını gösteriyor.⁵¹ Böylece olunca Kürtlerin Orta Anadolu'ya yerleşmesi, Ahmed Refik ve onu kaynak gösteren Hüttheroth'un öne sürdüğü gibi 1767 tarihinde değil, daha eski bir tarihte başlamıştır diyebiliriz. Mevcud kaynaklara dayanarak 17.yüzyılın sonlarına doğru yani 1690' 11 yıllardan itibaren Kürtlerin Orta Anadolu'ya yönelik göçü devam etmiştir. Orta Anadolu'nun Kürtler tarafından ilk keşfi yukarıda söylediğimiz gibi daha eskilere dayanır. Buraları daha önceleri değişik nedenlerle ziyaret eden Kürtler olmuştur. Diğer yandan yörede göçer ve yan göçer olarak yaşayan Kürtlerin bölgeye tam olarak yerleşmesi bir anda olmamıştır. Kürtler ancak çok çetin uğraşlar ve mücadeleler sonucunda bölgenin yerlileri ve sahipleri arasına katılmışlardır. Kısacası, Orta Anadolu Kürtlerinin bu yaşam kavgası yüzyılları almış ve günümüze kadar devam etmiştir diyebiliriz.

Fransız araştırmacısı G. Perrot tarafından Orta Anadolu Kürtlerinin tarihine ilişkin olarak 1860'larda yapılan ilk ve en eski bir sözlü tarih çalışması, Orta Anadolu Kürtleri tarihinin çok eskilere gittiğini gösteriyor. Perrot, yöredeki yaşlı insanlara ne zaman buraya gelip yerleştikleri sorusunu, bu yaşlı insanlar yiz-ikiyüz yıldan beri burada yaşadıklarını ve baba ve atalarının buralarda doğduklarını söylemişlerdir.⁵² G. Perrot, bu yanıtı 70-80 yaşlarında olan yaşlı insanların ağzından 1860'lı yıllarda işittine göre, yöredeki insanların buralara en azından 1700'lerde hatta daha önceleri geldiği ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Perrot'un [Haymana](#)'daki yaşlı bazı insanlara yönelttiği bu sorusu ve yazılı olarak günümüze kadar gelen yanıtı, Orta Anadolu Kürtleri tarihinin çok gerilere gittiğinin anlaşılması bakımından büyük bir Önem kazanmaktadır. İsveçli iki araştırmacı Ingrid Lundberg ve Ingvar Svanberg, Kulu yöresinden İsveç'e gelen Türkler ve Kürtler konusunda ortaklaşa hazırladıkları bir araştırmada, Orta Anadolu Kürtlerinin buraya gelişlerine ilişkin olarak Perrot'un bu notlarını önemli bulmuşlardır: "17. yüzyılın sonlarına doğru Kiirt aşiretlerinin [Haymana](#) yöresindeki dağlarda ortaya çıktıkları görülmektedir.: Reşvan, [Cihanbeyli](#) ve Şehbizini aşiret federasyonlarına mensup Kürtler, Osmanlı yetkililerinin saldırıları karşısında Batıya göç etmek zorunda kalmışlar, diğer yandan

yayılarak sürülerine otlayacak yer aramışlardır. Kürt aşiretlerinin gelişine ilişkin olarak kesin bir tarih saptamak güçtür ama Konya yöresinde Kürtlerin adı daha 1767 yılında anılıyor. Fransız coğrafyacısı Perrot 1850'lerde [Haymana](#) Kürtleriyle mülakat yaptığında, yöre insanları orada birkaç kuşak halinde bulduklarını belirtirler. 19. yüzyıl boyunca başka Kürt aşiretlerinin Doğudan gelişi devam etmiştir. Yetkililerin bu göçmen aşiretler üzerindeki denetimi çok azdı, Osmanlı yönetimine ilk kez entegre edilmeleri ancak 1880 yıl[arında] sağlanmış ve Sultana haraç vermeye başlamışlardı/.⁵³ Böylece mevcut kaynakların yaklaşık olarak birbirini doğruladığı ve tamamladığı görülmektedir. Orta Anadolu'ya sürgün edilen, zorunlu iskâna tabii tutulan veya değişik nedenler yüzünden göç ederek buraları keşf eden Kürtler, 17.yüzyıldan itibaren yayla ve kışlalarda sürdürdükleri yarı-göçmen yaşamı terk ederek, buranın yerlileri arasına katılmışlardır, 18. yüzyılda iç göçler devam etmiştir ve 19. yüzyılın başlarından itibaren bugünkü birçok Kürt köyünün kurulduğu ve ilerde göreceğimiz gibi Kürtlerin tam yerleşik bir yaşama geçtikleri görülmüştür.

Türk Boyları'nın Anadolu'ya açıldıkları yıllarda Kürt-Türkmen işbirliği ve yakınlaşmasının arttığı görülmüştür. Hareket halinde olan Kürt ve Türkmenlerden oluşan yürükler, iskân hareketleri nedeniyle zaman zaman Güneyi bırakarak daha Küzeylere doğru göç ederek Orta Anadolu'nun içlerine kadar gelmişlerdir. Maraş, Gaziantep ve Adana yöresinde sayılan giderek artan Kürtler, buralarda bir gtiç haline gelmişlerdir. Denetimin sağlanması için askeri ve polisiye çözüm yollarına baş vurulmuştur. 1865 yılında kurulan Fırka-i İslahiye'nin temel amaçlarından birisi göçmen Kürt ve Türkmen boylarının iskânı konusudur. Güneydeki bu politikların bir sonucu olarak, buradaki Kürtlerden bir kesimi artan tehditler yüzünden bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Kozan-oğullanna karşı düzenlenen hareketler bilindiği gibi meşhurdur. Tehlikenin kendilerine yöneldiğini sezen Kürtler, dağa çıkmışlardır. Kürtlerin bu dağ hayranlığı yöredeki dağların adına bile yansımıştır. Bilindiği gibi burada Kürt Dağı adıyla anılan dağlar bulunmaktadır.^ Kürtlerin bir kesimi Torosları aşarak, Orta Anadolu'nun değişik yörelerine göç etmişlerdir,

ORTA ANADOLUYA GÖÇ VEREN YÖRELER

Orta Anadolu'ya gelen Kürtlerin nereden geldikleri sorusu, bunların ne zaman geldikleri sorusu gibi son derece önemlidir. Ama bu alandaki bilgilerin son derece sınırlı olduğunu görüyoruz. Bu konu ayrı bir çalışmayı gerektiriyor. Anadolu'nun dışında yaşayan başka yörelerden Kürtlerin, Orta Anadolu'ya göç ettikleri görülmüştür, İran'dan göç eden Lek Kürtleri gibi. Özellikle Adana ve yöresinde yaşayan, daha sonraları başka yörelere göç eden Lek Kürtlerinin asıl yurtları Kermanşah'dır. İran'da Lehistan denilen bir yöre de yaşamaktadırlar.⁵⁵ Lek Kürtlerinin 1512 yılında Yavuz Sultan Selim ve güçlerine yardım ettikleri ve daha sonra Kozan yöresine yerleştikleri öne sürülmektedir. Araştırmacı Wolfram Eberhard bir incelemesinde Kozanoğullarının aslında Kürt olduğu ve zamanla Türkmenleştiklerini be-lirilinektedir.⁵⁶ Daha sonraki yıllarda Kozanoğullarının daha güçlü olabilmek için bu kez cesaretleriyle tanınan Lek Kürtlerinin kızlarıyla evlenmeyi tercih ettikleri görülmüştür.⁵⁷ Diğer yandan Kürt tarihçilerinden Celilê Çelil' in ortaya çıkardığı iki belgede, Kozanoğullarından bazı kişilerin, örneğin bir Kürt olarak Kozanoğlu Süleyman Bey'in 1888 yılında İstanbul'daki Rus Büyük Elçiliğiyle ilişkiye geçtiği görülmektedir.⁵⁸ Lek

Kürtleri daha sonraları Anadolu'nun başka yörelerine dağılmışlardır. [Urfa](#) da "Lekler Mahallesi" adında bir mahallenin olduğu söylenmektedir.⁵⁹

Değişik kaynaklarda Kars, Ağrı, Muş, Van, Erzurum, [Adıyaman](#) ve [Urfa](#) yöresinden Kürtlerin farklı zamanlarda Orta Anadolu'ya göç ettikleri belirtilmektedir. Genellikle Kars ve yöresinde Kürt aristokrasisini temsil eden Torunlar denilen bir tabaka ve aşiretten bazı unsurların Orta Anadolu'da günümüze kadar varlık göstermiş olması. Kürdistan'dan buraya yönelik göçlerin tipik bir işaretidir. Kaynaklarda zaman zaman Mala Koşan (Köseler Konağı) diye adlandırılan bu aşiretten insanların ne zaman buraya geldikleri bilinmiyor.⁶⁰ Örneğin Polatlı yöresinde Köseler ve Yunak yöresinde Torunlar adlı yerlerin bulunduğu saptanmıştır. Bu ilginç Kürt tabakası konusundaki bilgilerimiz son derece sınırlıdır: "Beyliğin irsi olarak intikal ettiği boylarda, bey ailesinin yanı sıra bir torun grubunun incediği görülüyor. Bunlar konar-göçer teşekküllerin idarecileri ile beraber bir aristokrasi teşkil ediyorlardı".⁶¹ Fatma Yeşilöz ve Elife Kart'ın birlikte hazırladıkları bir lisans tezinde, [Cihanbeyli](#)'ye bağlı Gölyazı kasabasında asilzade olarak tanınan Torunoğulları adında bir aşiretin olduğu belirtilmektedir. Bazı aşiret adlarından açılmışken ilgimizi çeken Espkeşan yöresinden de söz etmek gerekir. Hütteroth'a göre [Cihanbeyli](#) ilçesinin güneyinde Kırkışla ve Dondurma köyleri arasında yer alan bu yerin adı Kürtçede Espkeşan veya Hespkeşan olarak bilinmektedir. Bu sözcük esp (at) ve keşan (çekmek) sözcüklerinden oluşmaktadır: "XIX. yüzyılda önce Espkeşan adıyla anılan kasaba, daha sonra Akşehir Kazası'na bağlanarak İnevi adıyla bir nahiye durumuna getirildi. 30 Mayıs 1926'da da [Cihanbeyli](#) adıyla ilçe merkezi oldu. Bu adın yörede yaşayan Canbeki Aşireti'nden kaynaklandığı sanılmaktadır,"⁶² Kürtçe bir sözcük olan Espkeşan sözcüğü ayrıca Orta Anadolu Kürtleri arasında bir aşiretin adı olarak biliniyor. Karaman ve yöresinde Atçeken adlı bir topluluğun yaşadığı öne sürülür. At kültürünün Kürtler arasında çok eski olmasının böyle bir adın ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Bazı kaynaklar XVIII. yüzyılda Muş yöresinden gelen Kürtlerin Konya'nın Kulu ilçesine yerleştiklerini ve Kürdistan'dan gelen Doykanlı aşiretine bağlı bazı göçmenlerin de XVII. yüzyılın başlarında Konya'nın [Yunak](#) ilçesine göç ettiklerini belirtirler.⁶³ Kürdistan'dan Orta Anadolu'ya göç eden Kürtler aşiret ilişkilerini burada da sürdürmüşlerdir. Bu aşiretlerin yaşadıkları yerleşim alanlarına dayanarak ve bazı karşılaştırmalar sonucunda bu Kürtlerin nereden geldikleri konusunda belli ipuçlarına sahip olabiliriz. Örneğin Konya yöresindeki köyler üzerine 1945 yılında kaleme alınan bir kaynakta bu Kürt aşiretlerinin sadece [Cihanbeyli](#) yöresinde olanları şöyle sıralanmıştır:

r "" \

-Ha le kânlı Aşireti ([Cihanbeyli](#) kazasının Xehka Doldurme ve Yapalı köylerinde) -Cüdkânlı Aşireti([Cihanbeyli](#) kazasının Haremi Cütkanlı ve Yapalı Cütkanlı köylerinde) -Ömeranlı Aşireti {[Cihanbeyli](#) kazasının Ömeranlı, Çöpler, Beşkardeş köylerinde)

-Sefkanlı Aşireti;(Kulu kazasının Celap, Kürt Oğlu, [Cihanbeyli](#) kazasının Bulduk köylerinde - Kütük Uşağı Aşireti ([Cihanbeyli](#) kazasının Küükuşağı köyünde)

-Nasır Aşireti ([Cihanbeyli](#) kazasının Yeniceoba nahiyesinde ve Kuşça köyünde) -Meyhanlı Aşireti (Kulu kazasının Yazı Çayırı köyünde)

-[Cihanbeyli](#) Aşireti([Cihanbeyli](#) kazasının [Sülüklü](#) nahiyesinde, [Beşışıklı](#), Sarıkaya, Boyalı, Zaferiye, Hatırlı, İçkişla, Hacimusalar, Kelhasan,

Hacı Ömer Uşağı, S inanlı köylerinde)

-Ekecik Aşireti ([Haymana](#) kazasının Çimen, Kandil, [Cihanbeyli](#) kazasının Büyükbeşkavak, Küçükbeşkavak köylerinde)/*1

Kürtlerin uzun yollar katlederek Kürdistan'dan çok uzak olan Orta Anadolu'ya yerleşmesinin bazı nedenleri olmalıdır. Bu nedenlerin başında hiç kuşkusuz sürgün olayları, Kürdistan'da süren savaşlar, aşiret çatışmaları, yoksulluk, kıtlık, işsizlik, evlilik-akrabalık ilişkileri ve kişisel tercihler gibi birçok neden gelmektedir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) yıllarında yüz-binlerce Kürt, Kürdistan'dan Anadolu'nun Batı yörelerine sürgün edilmişlerdir. Huzursuzluk ve gerginliklerin olduğu yöreleri Orta Anadolu'ya en çok göç veren yörelerin başında gelmiştir. Özellikle Rus saldırılarının yoğun olduğu Ağrı, Kars, Erzurum ve Muş gibi yörelerden göçlerin fazla olduğunu tahmin edebiliriz. Bu yıllarda çok geniş kapsamlı sürgün olayları yaşanmıştır. Bu sürgünler sonucunda sadece yirmi binin üzerinde Kürt, Konya yöresine gelmiştir. Yollarda ve gittikleri yörelerde büyük zorluklar çeken bu Kürtlere yardım elini uzatmak için İstanbul'da yaşayan Kürt milliyetçileri ve yurtseverlerinin harekete geçtiğini görüyoruz. Bu yıllarda örneğin Van'dan 7.824, Bitlis yöresinden 15.000 kişi olmak üzere toplam 22.834 kişi Konya yöresine ve yüzbinin üzerinde kişi Ankara ve diğer yörelere sürgüne gönderilmiştir. Orta Anadolu'ya göç veren yöreler konusundaki ilk sistemli bilgileri oluşturması açısından, bu bilgilerin önemi büyüktür^[8]. Bu yıllarda Erzurum, Van ve Bitlis yöresinden gelen Kürtlerin bir kesimi; İzmit, Samsun, Balıkesir gibi daha değişik yörelere iskân edilmişlerdir.

Bu sürgün Kürtlerden bir kesimi büyük bir olasılıkla gittikleri mekanlara yerleşmiş, bir daha Kürdis-tan'daki eski yerlerine geri dönmemişlerdir. Kürtler, özellikle yörede baş gösteren savaşlar nedeniyle büyük güçlükler yaşamışlardır. Bir ateş çemberi içinde kalan Kürtler sonunda savaşan güçlerden birisinin yanında yer alarak, diğer tarafa karşı savaşmak zorunda kalmışlardır. Bazen de savaş yüzünden yerlerini terkederek, görel olarak daha sakin yörelere. Batıya doğru kaçmışlar ve büyük bir kesimi seçimlerini Orta Anadolu'da yapmışlardır.

Cumhuriyet döneminde başgösteren Kürt İsyancıları sonucunda birçok Kürt sürgün edilmişlerdir. 1925 yılında meydana gelen Şeyh Said İsyanı sırasında geniş kapsamlı sürgün olayları yaşanmış, bir milyon civarında insan Batıya sürgün edilmiştir ve bunlardan bir kesimi ta Trakya'da bulunan Tekirdağ'a kadar sürülmüşlerdir.⁶⁶ Şeyh Said İsyanından sonra sürgün edilen Kürtlerden bazıları Konya yöresindeki Omeranlı köyüne sürgün olarak gelmişlerdir.⁶⁷ Böylece 20. yüzyıl başlarında Orta Anadolu'ya yönelik sürgün ve Kürt göçleri devam etmiştir. Diğer yandan Kürtlerin Batıya doğru göç etmesinin önemli nedenlerinden birisi de; Doğudan gelen Rus saldırılarının bu yıllarda artmış olmasıdır. Yüzbinlerce Kürt insanı Anadolu'nun İç ve Batı kısımlarına doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Bunlardan bir kesimi Konya yöresine yerleşir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Orta Anadolu'ya yapılan bu Kürt göçleri konusunda bu yıllarda İstanbul'da çıkan Kürt gazete ve dergileri sayesinde net bilgilere sahip oluyoruz. Bu Kürtlerin nereden, ne zaman geldikleri, ne kadar oldukları ve

hangi yöreye yerleştikleri konusunda sınırlı da olsa bilgi sahibi olmaktayız. Ama bazı karşılaştırmalar yaptığımızda öyle anlaşılıyor ki Orta Anadolu'ya yönelik Kürt göçleri her zaman olmuştur.

Sadece Doğu'dan değil. Güneydeki bazı yörelerden Orta Anadolu'ya yönelik göçler de olmuştur. Bu yerleşim birimlerinden birisi Dondur-ma'dır. Yeni adıyla Gölyazı olarak bilinen bu köyün tarihçesi konusunda Fatma Yeşilöz ve Elife Kart şu bilgileri aktarırlar: " Gölyazı Köyü'nün

geçmişini çok eskilere dayanmaktadır, bunu da köy merkezinde bulunan yığma höyüklerden anlıyoruz. Gölyazı halkı buraya [Adıyaman](#) ve Ur fa'dan, özellikle [Adıyaman](#)'dan gelmiştir. Gelip yerleşmelerindeki başlıca etken, sosyal hayat ve ekonomik refahın olmamasıdır. 19. yüzyılın başlarında büyük bir kuraklığın başgöstermesi, Çukurova'ya göç etmelerine sebep olmuştur. 10 yıl kadar Çukurova'da kaldıktan sonra geri Dondurma'ya dönmüşlerdir. Kasabanın o zamanki ismi Dondurma. Bu bölgede daha önce Rumlar yaşadığı için Dondurma ismini de onlar vermiştir!"* Araştırmacı Hütte-roth'un 1858 yılında kurulduğunu söylediği bu köyün tarihi geçmişi konusunda Fatma Yeşilöz ve Elife Kart 1855-56 tarihlerini vermektedirler. Genellikle eskilerde geçimlerini tuz ticaretinden sağlayan bu köyde kadınların dokudukları halılar, yöreden geçen gezginlerin dikkatlerini çekmiştir.

ORTA ANADOLU KÜRT COĞRAFYASINDA BAZI TARİHSEL GEZİNTİLER

Kürtlerin Orta Anadolu'da özellikle, Konya, Ankara ve [Kırşehir](#) yörelerinde yoğun olarak yaşadıkları konusuna daha önce değinmiştik.

Kürtlerin çok eski yıllarda Orta Anadolu'nun başka değişik yörelerinde yaşadıklarını en azından bu yıllarda düzenlenen haritalarda Kurd sözcüğüyle başlayan bazı yerleşim birimlerinin varlığından anlıyoruz. Yöreyi dolaşan bazı gezginlerin düzenledikleri haritalarda işaretlenen bu yörelerin adları Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte daha sonraları değiştirilmiştir. Bu eski haritalarda Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Zincirlikuyu köyünün adı, örneğin KürdoğIt/3\ Ankara'ya bağlı Akşehir yöresindeki başka bir köyün adı Kiirdköyü olarak geçmektedir.

Dahiliye Vekaleti'nin 1933 yılında yayımladığı Köylerimiz adlı kitapta Kürt sözcüğünün içinde geçtiği yüzlerce köy adı bulunmaktadır. Bu köylerin büyük bir kesimi Kürdis-tan'ın dışında Anadolu'nun diğer bölgelerinde, çoğunlukla Batı'da bulunmaktadır, bu nedenle Kürt köyleri olduğu vurgusuna gereksinim duyulmuştur. Dört grup halinde sınıflandırdığımız bu köy adlarına dayanarak eskiden Orta Anadolu'nun değişik yörelerinde Kürtlerin nasıl bir dağılım sergilediklerini rahatça görebiliriz. Bu adlara dayanarak buralarda Kürtlerin yaşadığını veya buralara ilk kez gelenlerin Kürtler olduğunu kestirebiliriz:

I Kürt sözcüğünün tekil biçiminden oluşan köy adları

II Kürt sözcüğüyle birlikte bir isim tamlaması oluşturan adlar

III Kürt sözcüğünün çoğul biçimini alan köyler

IV Kürt sözcüğü vasıtasıyla türetilen başka köy adları.

Bu köy adları diğer yandan, Kürt-lerin Anadolu'ya nasıl göç etlikleri veya dağıtıldıkları konusunda dolaylı olarak bize önemli ipuçları sunmaktadırlar. Aşağıda bu köylerden bir kesimi sıralanmakta ve parantez içinde bu köylerden bazılarının hangi kazalara bağlı olduğu gösterilmiştir, karşılarında parantez olmayan köyler o ilin merkezine bağlıdırlar:

I

Kürt: Kastamonu (Daday)

Kürt: Kastamonu (İnebolu)

Kürt: Kütahya (Uşak)

Kürt: Afyon (Dinar)

Kürt: Ankara (Kızılcıhamam)

Kürt: Bursa (Orhaneî)

Kürt: Konya (Akşehir)

Kürt: Kütahya

Kürt: Denizli (Acıpayam)

Kürt: Çankırı

II

Kürt Aptalar: Malatya (Akçadağ) Kürt Bahçe: Gaziantep (İslahiye) Kürt Bakın: [Yozgat](#) (Sorgun)

Kürt Dere: Konya (Karaman)

Kürt Deresi: Aydın (Çine)

Kürt Kazancı: Kocaeli (Adapazarı) Kürt Kılavuz: Sivas (Zara)

Kürt Köy: Kocaeli (Karamürsel) Kürt Köyü: [Yozgat](#) (Sorgun)

Kürt Mahmutlar: Seyhan (Bahçe) Kürt Musa: İçel (Tarsus)

Kürt Osman: Gaziantep Kürt Öniirü: Tokat (Zile)

Kürt Pınarı: Tokat Kürt Şeyh: Sivas (Zara)

Kürt Taciri: Ankara (Polalı)

ra

Kürtler: Amasya (Merzifon)

Kürtler: Afyon Kürtler: Amasya Kürtler: Manisa (Gördes)

Kürtler: Eskişehir (Sivrihisar)

Kürtler: İçel (Silifke)

Kürtler: Tokat Kürtler: Samsun (Bafra)

Kürtler: Çorum (Mecidözü)

Kürtler: Maraş (Andırın)

Kürtler: Amasya

IV

Kürtler Tekkesi: Tokat (Erbaa)

Kürtlü: Samsun (Havza)

Kürllü: [Yozgat](#) (Akdağmadeni)⁷⁰

Ciddi taramalar sonucunda Kür-distan dışında yaşamış olan Kürtlerin bu yerleşim birimlerini saptamak da olanaklıdır. Yazılı ve sözlü çalışmalar sonucunda yapılacak böyle bir çalışmanın ilginç sonuçlar sergilediği kesindir. Bilim adanılan ve araştırmacılar daha ziyade yöre insanların sözlü anlatımlarına dayanarak, Orta Anadolu'daki Kürt köylerinin ne zaman kuruldukları konusunda çalışmalarında bazı kesin tarihler sunmaktadırlar. Bu köylerin büyük bir kesiminin 19. yüzyılda kuruldukları görülmektedir. Kaynaklarda geçen bu tarihler, Kürtlerin Orta Anadolu'ya 19. yüzyılda ayak bastıklarını gösteremez, belki de yeniden yerleşim olgusunun birer işareti olarak kabul edebiliriz. Göçer ve yarı-göçer Kürt aşiretlerinin sürekli yörede iç göçler sonucunda hareket halinde oldukları tezine dayanarak Kürtlerin daha önceleri yöreyi tanıdıklarını ve belli dönemlerde buralara gelerek geçimlerini sağladıklarını söyleye-

Dahiliye Vekaleti. Köylerimi-/, İstanbul. 1933. 62 b&nebûn 8, Havin 1999'an

biliriz. Zamanla yeni yerleşim birimlerini keşfederek, kendilerine en uygun olan bazı yerlere kendilerine köy haline getirmişlerdir. Sadece Konya ve yöresinde bulunan bazı Kürt köyleri ve daha sonraları kasaba haline getirilen bazı yerleşim birimlerinin kuruluş tarihleri bazı araştırmacılar tarafından şöyle gösterilmiştir:

ZİnCİrlİkuyu: 1800 (Lundberg & Svanberg) Dipdere: 1830 (Lundberg & Svanberg) Kuşça: 1837 (Hütleroth)

Canıma: 1843 (Lundberg & Svanberg) Burunsuzşerefli: 1844 (Hütleroth) Tavşançalı: 1845(Lundberg & Svanberg) Karagedik: 1846/47 (Hütleroth)

Bulduk: 1853/55 (Hütleroth)

Dondurma: 1858(Hütleroth)

[Tavlören](#): 1870 (Lundberg & Svanberg) [Karacadağ](#): 1870 (Lundberg & Svanberg) Kırkpınar: 1885(Lundberg & Svanberg) Tuzkaya: 1890 (Lundberg & Svanberg) Kadioğlu: 1891 (Ruben)

Çöpler: 1900 (Lundberg & Svanberg) Burunagıl: 1919 (Lundberg & Svanberg) Acıkuyu: 1920 (Lundberg & Svanberg) Hisar: 1923 (Lundberg & Svanberg)

Yukarıdaki yerleşim birimlerinin çoğunluğu görüldüğü gibi 19. yüzyılda kurulmuşlardır. Her köyün tarihi bir serüveni bulunmaktadır.

Eğer Orta Anadolu'da tarihi bir gezintiye çıkacak olursak, günümüzde olmasa dahi, en azından tarihsel olarak Kürtlerin Orta Anadolu'da çok geniş bir alana yayıldıkları görülüyor. Kürtlerin nereden ve ne zaman Orta Anadolu'ya geldikleri sorusunun yanıtı, yukarıda değindiğimiz gibi Kürdolojinin cevaplandırması gereken önemli soruların başında gelmektedir. Yukarıda Orta Anadolu yöresinde bulunan Konya, Ankara ve [Kırşehir](#) gibi bazı merkezlerdeki Kürtler konusuna kısaca da olsa değinmiştik. Aşağıda ise; alfabetik sıraya göre dizilen diğer önemli yerleşim merkezlerindeki Kürtler hakkında bazı ek bilgiler sunulmaktadır. Amacımız bu sıralama vasıtasıyla Batıya yönelik Kürt göçünün sadece sözlü kaba bir haritasını çizmektir. Bu nedenle Kürt göçünün bu merkezlere yönelik ayrıntılarına inilmemiştir.

ADANA: Adana Kürtlerinin tarihi şimdiye kadar bildiğim kadarıyla incelenmiş değildir. Bu önemli kentte hatırı sayılır bir Kürt kolonisi bulunmaktadır. Daha 18. yüzyıl başlarında Adana'da Kürtlerin var olduğunu görüyoruz: "Hacılar Kürtlerinden Müdderis Kurd Üvey s, Rakka'ya, aşiretinin bulunduğu mahalle nakle memur olmuş idi. Adana valisinin arzı ile 1709'da Adana 'da ikametine müsaade edildi" Yaklaşık olarak aynı dönemde 1711 yılında Prut yöresinde meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlıların saflarında yer almak üzere Adana Beylerbeyi Kürt Bayramoğlu Mehmed Paşa komutasında askeri birliklerin İstanbul üzerinden savaş bölgesine hareket ettiğini ve savaşta üstün başarılar gösterdiğine tanık olmaktayız,'12 Irak Kürtlerinden olan Babanzade Mustafa Zihni Paşa 1909 yılında Adana'da valilik yapmıştır.* 73 Fransız araştırmacısı V. Cuinet'e göre 19. yüzyılda Adana'da yaşayan Kürtler ve Türkmenlerin sayısı 39.000 civarındadır.74 1955 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Adana'da Kürtçe konuşan vatandaşların sayısı 6.250 dir. Adana'da yaşayan başlıca Kürt aşiretleri şunlardır: Badı İli Aşireti, Balabanlar Aşireti. Bozan Alamaslısı Aşireti, Cumlu Aşireti, Del İkan Aşireti, Düşeri i Aşireti, Lekvanik Aşireti, Rudik Aşireti...15 * Adana'nın Kozan ilçesinde zorla iskân edilen Kürtlerin çilesi, bu arada Dadaloğlu'nun öfkesinin kabarmasına yol açmıştır:

" [Yozgat](#) tarafından da çıktı bir Paşa Av şap man Kürdü y akdi ateşe Çadırcı emeğin gitmesin boşa Beri gel hasının gör Meçi t Paşa Vfı

Araştırmacı V. Langlois kaleme aldığı bir incelemede 1852 yılında Osmaniye yöresinde Lek Kürtlerinin 150 çadira sahip olduğunu belirtir.77 *

AMASYA: Cengiz Orhonlu bir araştırmasında "Ekrad-ı Lek kazası 'h dan söz etmektedir: "18. asır başlarında Bozok, Amasya ve Çorum sancaklarında sakin ve müstakil bir kaza olan

Ekrad-1 Lek kazası..."?% Rışvan aşiretinin Amasya, Sivas ve Konya yöresindeki köylere yerleştirilmesi sıkı denetim altına alınır ve olanaklar elverdiği sürece bu aşiretin dağınmık bir şekilde yerleştirilmesine büyük bir önem verilir.79

ÇORUM: Daha önceleri Kastamonu sınırları içinde yer alan, 1900'lerde Çorum'a dahil edilen İskilip'te birçok Kürdün yaşadığını öne süren Kürt tarihçilerinden Mehmed Emin Zeki Bey, Şeyhülislam Ebussuud Efendimin babası Muham-med Muhiddin el-İskilibi'nin buralı olmasını bir kanıt olarak gösterir. Mehmed Emin Zeki Bey, Irak Kürdis-tanı'nda bulunan İmadiye yöresindeki Kiirtlerin eski yıllarda buraya göç ederek, İskilib'i bir Kürt merkezi haline getirdiklerini sözlerine ekler.80 Çorum'da yaşayan Türkmen ve Kürt-lerin toplamı 1831 yılında yapılan bir nüfus sayımında 6.581 kişi olarak tespit edilmiştir.81 Eskilerde Çorum'da Kürtler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek için, burada Ekradlık Kadılığı (Kürdler Kadılığı) adı altında ilginç idari bir birimin kurulduğu kaynaklarda bilgi olarak yer almaktadır.82 Çorum'un Bayat ilçesine bağlı Kuruçay köyü, bir Kürt köyü olarak bilinmektedir.

KASTAMONU: İç Anadolu'dan göç eden bazı Kürtler zamanla Anado-lu'nun Kuzeydeki en uç noktalarından birisi olan Kastamonu'nun bazı köylerine yerleşmişlerdir. Mustafa Ekmekçi bir yazısında Kastamonu yöresindeki Kürtler konusunda ilginç bazı açıklamalarda bulunur. Kastamonu'nun Araç ilçesinde bulunan Çay Mahallesi'nin Erİküdere Sokağı denilen yörede yaşayan bazı Kürt-lerin varlığından bizi ilk kez haberdar eden Mustafa Ekmekçi'nin yazısı, önemli bir kaynak niteliğini taşıyor. Çok kötü koşullarda yaşayan bu Çaresiz Kürtlerin nereden buraya geldiği, yörede etnik bir bilmece olarak kabul edilir. Kendi anlatımlarına göre bu Kürtler [Haymana](#) yöresinden buraya göç etmişlerdir. Sayıları bin kadar civarında olan bu insanlar hala dillerini unutmuş değillerdir: "...Ankara y a dönmeden burayı görmeliydim. Kürt kökenliydim. Diyarbakır'dakiler gibi konuşuyorlarmış; ancak nereden, ne zaman geldikleri bilinmiyormuş. Dersim başkaldırısı sonucu mu geldiler, bilen yokmuş. Onlara sorarsanız "[Haymana](#) 'dan geldik" diyorlarmış. Sayıları bin kadar varmış".83 Kastamonu'nun Araç ilçesinin Çay Mahallesi'nde yaşayan bu Kürtlerin bugün var olup-olma-dıkîarını bilemiyoruz. Umarım meraklı bir Bîrnebûn okuyucusu aramızdan çıkar da bir gün Kastamonu'ya gider, bu Kürtler hakkında görsel malzemelerle birlikte bizi ayrıntılı olarak bilgilendirmiş olur. Kastamonu'dan söz açılmışken, bu yöreye tek tek sürgün edilen bazı Kürt yursever-leri ve milliyetçilerininin öyküsüne değinmekte yarar var. Çocuklarından bazıları Kürdistan Teali Cemîyeti'nin Üyeleri olan Mustafa Zihni Paşa, 19. yüzyılda bir kitap yazdığı için Kastamonu'ya sürgüne gönderilir. Liceli Ahmed Ramiz 1911 yılında, Ekrem Cemil Paşa, Müküslü Hamza 1925 yılında ve Said Nursi 1936 yılında Kastamonu'ya sürgüne gönderilirler. Bunlardan Said Nursi tam yedi yıl burada gözetim altında tutulur.

SİNOP: Kastamonu gibi Türkiye'nin Kuzeyindeki en uç noktalarından bir diğeri olan Sinop bilindiği gibi hapisane ve zindanlarıyla meşhurdur. Sinop'a sürgün edilen Küillerin zamanla Boyabat ve Durağan yöresinde bazı Kürt köyleri oluşturdukları görülüyor. Kaynaklar bu Kü illerden bazılarının [Haymana](#) yöresinden buraya geldiğini belirtirler.84 Ayrıca çağımızın başında 1914 yılında Mele Selim öncülüğünde meydana gelen Bitlis Ayaklanması'ndan sonra 150 civarında Kürt değişik merkezlere sürgün edilmiş ve bunlardan bazıları Sinop ve Ankara yöresine gönderilmişlerdir.85 Re şad Ekrem Koçu, İstanbul Tulumbacıları adlı çalışmasında

adları bir ölüm olayına karışan üç Kürt hamalın öyküsüne değinir. Bu Kürtler önce idam cezasına çarptırılır, daha sonra 25 yıllık pranga bendliği cezalarını çekmek için Sinop'a gönderilmişlerdir.⁸⁶

YOZGAT: Kürtler çok eskilerden beri [Yozgat](#)'ta yaşamaktadırlar. Çağımızın başında bazı Kürtlerin hükümet güçlerine karşı ayaklandığı görülmüştür. Hükümet güçlerine karşı buradaki 300 civarında Kürdün, İsmail Paşa öncülüğünde ayaklandığına tanık olan İsveçli bir gazeteci, bir savaş muhabiri olarak çatışmaları yerinde izlemiştir. Kaynaklarda kendisinden pek ele alınmayan bu Kürt ayaklanması, Orta Anadolu'da baş gösteren nadir ayaklanmalardan birisi olma özelliği nedeniyle önem taşımaktadır. Ayaklanma Kürtlerin yenilgisiyle son bulur.⁸⁷ Bu yıllarda Kürt Göçmenlerine Mahsus olarak çıkartılan bir talimatnamenin 12. maddesi Ankara ve [Yozgat](#) yöresine sürgün edilen Kürtlere ilişkindir: "...12.[Yozgat](#) ve Ankara 'ya Kürt reisleriyle, molla ve nüfuz sahibi kişiler ilkin diğer kişilerle birlikte sevkolunacak ve orada bunlar diğer kişilerle ilişki bulunmayacak şekilde ayrılacak ve hükümet gözetimi altında bulundurulacaktır"

ORTA ANADOLU KÜRTLERİNİN KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİYLE TANIŞMASI (1918-1920)=

İstanbul kent olarak çağımızın başında gelişen modern Kürt milliyetçiliğinin önemli bir merkezi idi. Burada kurulan Kürt dernekleri ve buraya eğitim amacıyla gelen Kürt aydınları özellikle çıkardıkları gazete ve dergiler vasıtasıyla İstanbul ve Kürdis-tan'daki Kürt kitlesine ulusal bilinç kazandırıyorlardı. Bu yıllarda sayıları otuz bine ulaşan Kürtler arasında Orta Anadolu'dan gelen Kürtler pek azdı. Özellikle ticaret amacıyla İstanbul'a gelen Orta Anadolu Kürtleri buradaki hareketlerden sınırlı da olsa etkilenmişlerdir. Diğer yandan değişik nedenlerle Orta Anadolu'nun bazı merkezlerine görevli giden Kürt aydınları, beraberlerinde bu yörelere ulusal bilinç taşımışlardır. Bu karşılıklı ilişki-lerin zamanla İstanbul Kürtleri ve Orta Anadolu Kürtleri arasında siyasi bazı ilişkilere zemin hazırladığını söyleyebiliriz.

Orta Anadolu Kürtlerinin, çağımızın başında İstanbul'da gelişen modern Kürt milliyetçiliğiyle olan ilişkisi konusunda çok az araştırma yapılmıştır. 1918 yılında İstanbul'da kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında Ankara'nın Bala kazasının eşrafından Hacı Osman Bey ve faal üyeleri arasında [Kırşehir](#)'in Mecidiye kazasından Osman Şefki Efendi'nin adına rastlamaktayız.⁸⁹ Diğer yandan Kürt milliyetçiliğinin gelişmesine büyük katkılarda bulunan Bedirhanilerden Emin Ali Bedirhan, 1906'larda Ankara ve Konya yöresinde adliye müfettişliği yapmıştır. Daha sonra Rıdvan Paşa Olayı ina adı karıştırıldığı için Isparta'ya sürülür. Süreya, Celadet ve Kamunun Bedirhan'ın babası olan bu Kürt şahsiyeti, bilindiği gibi 1918 yılında Kürdistan Teali Cemiyeti'nin ikinci başkanlığına getirilmiştir. Emin Ali Bedirhan'ın kardeşi Hüseyin Kenan Paşa, Balkan Savaşları sırasında [Kırşehir](#) mutasarrıflığına atanır. Bedirhanilerden olan bir başka Bedir-hani, Konya'da avukatlık yapmış olan Tahir Muhlis'dir, 1912 yılında Konya'da dünyaya gelen ve Türkiye'nin tanınmış tarihçilerinden birisi olan Cemal Kutay, Bedirhanilerden Tahir Muhlis'in oğludur.⁹⁰ İstanbul'da kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin değişik yörelere ve bu arada Konya yöresine sürgün edilen göçmen Kürtler konusuna büyük bir önem verdiği noktasına daha önceleri değinmiştik. Dolayısıyla Kürdistan Teali Cemiyeti'nin Orta Anadolu Kürtleriyle

yukarıda belirtilenlerden daha geniş ilişkiler ağı geliştirdiğini tahmin edebiliriz. Ateşli bir Kürt milliyetçisi olan Nuri Dersimi, bir ara Konya'ya uğradığında buraya sürgün edilen bazı Kürt şahsiyetleriyle görüşür: "Konya'ya yetiştüğümüzde, burada sürgün bulunan Dersim Çarsacak beylerinden Yummi ve kardeşi Paşa, İzol aşireti reislerinden Har-pufu Naci Kaya ile temasa girdim. Bağdad otelinde kendilerini vali Cemal ile görüşürdüm ve memleketlerine dönmeleri için Ankara'da teşebbüste bulunacağına dair tekrar vad aldım".91 1919 yılında M i 11 i Mücadele döneminde Konya'nın Bozkır ilçesinde baş gösteren muhalif bir ayaklanmaya öncülük edenler arasında, örneğin Kiirtoğlu Musa'nın adına rastlamaktayız.92

Bu yıllarda İstanbul'da etkin olan Kürt medyası bu göçmenlerin acıklı durumuna dikkatleri çekebilmek için değişik yazılar yayımlar. 1918-1919 yıllarında İstanbul'da çıkan Jîn dergisinin 11.sayısında Abdurrahim Rahmi'nin yazdığı Bir Öksüzün iniltisi adlı şiirin bir mısrası Kül tlerin bu çilesini sarsıcı bir biçimde şöyle dile getirir: "...Göçmenim ben işte düştüm kapılard\ Yine Jîn dergisinin 11. sayısında Anadolu'nun değişik yörelerine sürgün edilen Kürtlerin sayısı verilmektedir. Derginin 15.sayısında Adana'dan gönderilen bir okuyucu mektubuna yer verilmiştir. Durumlarının çok kötü olduğunu belirten bu okuyucu, diğer yandan Konya yöresinde sürgün edilen bir tanıdığından aldığı mektuba dayanarak, oradaki Kürtlerin durumuna dikkat çekmek İstemiştir. Derginin 19. sayısında Memduh Selimbegi imzasıyla yayımlanan Hewari-İmdad başlıklı yazıda Orta Anadolu'nun değişik yörelerine sürgün edilen Kürtlerin acıklı feryatlarına yer verilmiştir. İstanbul'a sürüler halinde hayvan götüren Kürt tüccarları, zamanla buradaki Kürt mili i y e kc i 3 eri y 1 e ilişkiye geçtiğini ve onlardan etkilendiğini söyleyebiliriz.

İSTANBUL'UN ET GEREKSİNİMİ VE KÜRTLER

Eski İstanbul Kürtleri üzerine çalıştığım sırada ilgimi çeken en önemli konulardan birisi, Orta Anadolu'dan İstanbul'a koyun sürüleri getiren Kürt ler konusuydu. Ticaret amacıyla İstanbul'a gelen bu Kürtlerin yol boyunca, bir dizi zorluk ve tehlike ile boğuşmak zorunda kaldıkları görülmüştür. Bu konuda kaynaklarda değişik bilgiler yer almaktadır. Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında kaldırılmasından sonra kabul edilen İh t i sa b Nizam names? n i n 51. maddesinde bu konuda önemli bir noktaya işaret edilmektedir: "...51-Mevsimierinde zaman zaman İstanbul'a kasablık hayvan sürüleri getiren [Cihanbeyli](#) ve Alişanh aşireti Kiirdlerinden gayri bekâr uşağı Kürd taifesi hiç bir sebeble İstanbul'a giremez".93. Sözü edilen bu aşiretler Özellikle Orta Anadolu'da yaşamaktadırlar. Bu tür bilgiler, yöre halkının ekonomik yaşamı konusunda bize önemli ipuçları sunmaktadır. İhtisab Nizamnamesi'nin bu maddesindeki açıklamalar birkaç açıdan büyük bir önem arz etmektedirler. Birincisi, İstanbul'a yönelik Kürt göçünün bir cephesi böylece aydınlanmış olmakla ve bu göçün ne kadar gerilere gittiği, hangi Kürt aşiretinden insanların ne amaçla İstanbul'u ziyaret ettikleri konusunda bilgi sahibi olmaktadır. Nizamnamenin 47. maddesinde göre Kürdistan'dan gelen bekârların İstanbul'a girişi sıkı denetim altına alınır: "Arnavud ve Kürdün ayak takımının İstanbul'da yerleşip çoğalması hiç bir vakit caiz değildir. Halen mevcut olanlara iliş i İm iyecek, yeniden gelenler önlenecektir". Kürdistan'dan İstanbul'a koyun getirmek çok uzun zaman alıyordu, Konya ve yöresinden İstanbul'a 40 günde getirilen koyunlar, örneğin Van'dan İstanbul'a gelinceye kadar 17-18 ay sürüyordu.* 93 94 Böylece hem Konya ve çevresinden, hem de Kürdistan'ın değişik yörelerinden İstanbul'a ticari amaçla her yıl 1,5 milyonu civarında küçük baş hayvan

satılıyordu. Araştırmacı Yücel Özkaya'ya göre 18. yüzyılda Konya ve Karaman gibi yöreler dışında, Diyarbakır, Maraş ve Erzurum gibi yörelerden birçok küçük baş hayvan satış amacıyla İstanbul'a gönderiliyordu.⁹⁵ Daha 17. yüzyılda Kürtlerin İstanbul'a koyun götürdüklerine dair değişik kaynaklarda bazı ipuçlarına rastlamaktayız. Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın İstanbul Tmhi-XVIL Asırda İstanbul adlı kitabının bir yerinde ilginç bir not bulunmaktadır. Araştırmacı İstanbul'da gördüklerini teker teker anlattığı bir sırada: "Rumeli'den ve Kurd bölgelerinden getirilen koyunlar İle mezbahalarını göremedik demektedir.⁹⁶ Böyle bir ifadeyi kullanan araştırmacı her ne kadar aktüel zamanda İstanbul'a getirilen koyunları görmemişse de, bu ifadelerden en azından Kürtlerin buraya başka zamanlarda koyun getirdiğinden haberdar olduğunu çıkartmaktayız.

Konya ve çevresindeki Kürtlerin İstanbul'un et gereksinimi karşılamak için buraya sürüler halinde hayvan götürdüklerini dile getiren sözlü anlatımlar da bulunmaktadır. Bu anlatımlardan bir tanesine göre, yörede Heci-yê Mala Mihê Reşê diye bilinen bir kişi, hayvan sürüleriyle birlikte İstanbul'a varmadan önce Düzce yöresinde vurularak öldürülmüştür. Yolu muhtemelen eşkiyalar tarafından kesilen Heciyê Mala Mihê Reşê ile birlikte çobanı da öldürülür. Başka bir sözlü anlatımda Musa Elê'nin 1936-1937'de İstanbul'a sürüler götürdüğü bir sırada, Afyon yöresinde öldüğü ve oraya gömüldüğü anlatır.⁹⁷ Böylece Konya ve yöresinden İstanbul'a yapılan et ticareti konusundaki yazılı ve sözlü anlatımların birbirini doğruladıkları ve destekledikleri görülmektedir. 1927 NÜFUS SAYIMINA GÖRE "MERKEZİ ANADOLU" DA KÜRTÇE KONUŞAN NÜFUSUN DAĞILIMI

28 Ekim 1927 tarihinde, Türkiye çapında yapılan Genel Nüfus Sayımı'nın (Umumi Nüfus Tahriri) sonuçları pek güvenilir olmasa da, tarihi bir önemi bulunmaktadır. Bu nüfus sayımı sonuçlarına göre, o yıllarda Merkezi Anadolu olarak tanımlanan Orta Anadolu yöresinde binlerce Kürdün yaşadığı görülmektedir. Nüfusun erkek ve kadın olarak gösterilmesi, yüzde olarak ve daha sonra toplam rakamların verilmesi, bazı yorum ve sonuçlara ulaşabilmek için araştırmacılara önemli bir malzeme sunmaktadır. Bu nüfus sayımı, Kürtler açısından son derece kritik bir dönemde yapılmıştır. Şeyh Said Ayaklanması'nın hemen arkasında ve yeni tutuşmaya başlayan Ağrı Ayaklanması'nın hazırlık safhasında yapılan bu nüfus sayımında, devlet memurlarından oluşan sayım görevlileri, ülkenin değişik yörelerinde yaşayan Kürtlere anadillerinin ne olduğu sorusunu yöneltmişlerdir. Devlet tarafından görevlendirilen memurların pro-resmi tutumları ve Kürtlerin bu dönemde devletle barışık olmaması sonucunda temkinli hareket etmeleri nedeniyle böyle nazik bir soruya tam ve doğru bir yanıtın verilemediğini söyleyebiliriz. Nüfus sayımı sırasında kendilerinin bir bakıma "sorguya çekildiğini" hisseden Kürtler, tarihlerinde ilk kez böyle kapsamlı bir uygulama ile karşılaşmışlardır. Bu durum onları Kiirtlükleri konusunda yeniden düşünmeye sevk etmiş olmalıdır.

ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINDA ORTA ANADOLU KÜRT MOTİFLERİ

Edebiyat ve tarihin birer disiplin olarak sınırlarının yakınlaştığı ve çakıştığı alanlar benim için ilgi çekici bir konu olmuştur. Başka bir anlatımla edebiyatı hep tarihsel bir plana çekmek istemişimdir. Böylece edebi-tarihsel diyebileceğimiz bir yaklaşım benim için hep önem

kazanmıştır. Orta Anadolu Kürtleri konusu daha Çağdaş Türk Edebiyatında Kürtler adlı çalışmamı hazırlarken dikkatlerimi çekmişti. Kemal Tahir'in romanlarındaki Kürtlere ilişkin bazı değinmeleri beni çok etkilemişti, özellikle Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) yüzünden oraya-buraya çil yavrusu gibi dağılan Kürtlere yaptırdığı göndermeler çok sarsıcıydı. Ta Burdur'a kadar gelmişlerdi: "Bozgunun ikinci sağnağı Burdur"da daha umulmaz bir şekilde çöktü. Yarılan cephelerden birisinin arkasındaki halk - Kürtler- evlerini, barklarını, topraklarını yüzüstü bırakarak sırtlarına sardıkları pis yorganları ve yorganlardan daha pis çocuklarıyla bir gün çıkageldiler'. '02 B i rincİ Dünya Savaşı yıllarında savaş nedeniyle Kürtlerin Burdur yöresine kadar göç ettikleri görülmüştür. Aç olan Kürtlerin durumunu bilen askerler, ekmek karşılığında genç kadın ve kızların namusuna göz dikmişlerdir. Büyük bir yoksulluk çeken bu Kürtlerin başına gelenler yetmiyormuş gibi, askerler bu kez onların ırzına geçmişlerdir: *Bozgun dan evvel, dedi. Burdur'a Kürt muhacirleri gelmişti. Bizim asker de on l arm ırzına geçti".m Bu durumun korkunçluğu konusunda Kemal Tahir'in bir romanında daha ayrıntılı bilgiler sunulur. Kemal Tahir en sonunda şu saplamada bulunur: "Harp kışan, demek ki insanların yalnız vücutlarını değil, ruhlarını da dondu ruyordu 104 Yazarı n Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu ve Büyük Mal gibi romanlarında bu kez Çorum yöresindeki bazı Kürt tiplerine rastlıyoruz. Bir Mülkiyet Kalesi adlı romanda Orta Anadolu yöresinden Ankarah başka bir Kürdün portresi çizilir: "[Haymana](#) Kümlerinden Kara Memo çobandı. İyi kaval çalışıyordu. Mangasına yeni gelenler bile, birkaç saatte: "çi ye i o" diyerek onunla eğlenmeye alışıyorlardı. Bembeyaz dişlerini göstererek bir gülmesi, böyle Kürtçe: "Ne var, ne yok " diyenlere "Tıştek tune", yani bİrşey yok! diye cevap vermesi vardı ki insanın sevgiden yüreğini titretirdi".m Kemal Tahir'in Orta Anadolu Kültleriyle bu tanışması, bir ara Çorum'da hapis hane de tutuklu bulunduğu yıllara rastlar. Bekir Eliçin'in kaleme aldığı Onlar Sa ı 'aşırken rom an i m n önemli kahramanı muhtar Alaettin Efendi'nin gözü Kürt Kızı 'ndadır. Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı bir köyün zenginlerinden Hacı Kemal Ağa'nın dul eşi güzelliğiyle yörede ün yapmıştır: " ...Hacı Kemal onu gören eki i bir Kürt ailesinden almış, baş tacı etmişti. Güzeldi, becerikliydi, en üstün yemekleri yapardı. Düzen ve temizlik bakımından üstüne yoktu. Kendi yokluğunda bile konuk ağırlamasını bilen "Osmanlı " bir kadındı ".106 Olay-ların Orta Anadolu'da geçtiği bu romanında ayrıca Kürt Resul ve Kürt Hamo gibi başka Kürt tipleri de bulunmaktadır. Orta Anadolu Kürtlerinin sevecenliği, daha 1930'larda Konya Temaşası ' na da yansır: "Kürt Aliler denilen neşveperestlik ailesine mensup asıl ismi Ali olan fakat Ulvi mahlasİle tanınan, okuması yazması olmadığı halde yaradılışça çok zeki ve ruhu çok uyanık olduğu için okur yazarlar kadar sözü sohbeti dinlenen, kulaktan kulağa gelmiş ve anane halini almış hikayeleri çok güzel söyleyen "*

kıymettar bir şahsiyetten bahsediyorlar".107 Orta Anadolu Kürtlerinin etnografyası ve folkloru bazı araştırmacıların dikkatini çekmiştir. 1873 yılında yayımlanan Osmanlı kostümleri konusundaki bir albümde yer alan fotoğraflar arasında, örneğin [Yozgat](#), Kastamonu ve Sivas yöresinde yaşayan bazı Kürtlerin giysileri de tanıtılmıştır.108

Dikkatlerimizi Orta Anadolu Kürtlerine çeken yazarlardan birisi de, geçen yıl vefat eden Cumhuriyet gazetesinin tanınmış yazarlarından Mehmed Kemal'dir. 1920 yılında Ankara'nın bir Kürt köyünde doğan yazar, bu konuda şunları söyler: "...İnsan ne zaman doğduğunu, ne zaman doğacağını bilemez. Ben, Ankara'dan [Haymana](#) \ya giderken iki dere arasında kalan

bir Kürt köyü vardır, Dereköy, orada doğmuşum. Babam Kuvayi Milliye döneminde Ankara y a Mustafa Kemal Paşa dan yana çıktığı için kötülendiğinden bu Dereköy 'c gelip sığınmıştır ”. ^ Mehmed Kemal, Tütün adlı şiirinde bu kez Dereköy köylülerinin çektikleri bazı kimlik sorunlarını dile getirir:

Dereköy Bölükbaşı Bekir İskandan kalma

[Cihanbeyli](#) aşiret artığı Ne Türkten sayarlar, ne Kümen Türkmen de değildir.

Seçim sonrası arayanı, soranı yok Jandarmadan başkası göreni yok.110

Mehmed Kemal daha sonraları Kürtler konusunu işleyen bir roman kaleme aldı. Sürgün Alayı adlı bu romanda Neco adlı bir çilekeşin başından geçenler anlatılır. Bu romanın bir kesitinde Kültlerin kimlik sorunları tekrar gündeme gelir: ”...Ben neden Türkçe konuşmam talimlerde ? Konuşmam, bildiğim halde konuşmam. Ben, kendimi Türk saymıyorum ki... Ben saysam bile siz, beni Türk saymazsınız ki, eşitliğim yok ki sizin gibi”T1

SONUÇ

Bazı tarihsel, coğrafik, etnografik, dilsel ve edebi bilgi ve verilere dayanarak yüzyıllar önce Orta Anadolu’da birçok Kürt yerleşim biriminin olduğunu söyleyebiliriz. Bu Kürt kolonileri konusunda bazı bilgilerin yer aldığı bu inceleme, Orta Anadolu Kirtleri konusuna sınırlı olarak değinmektedir. Özellikle Konya, Ankara ve Adana gibi büyük kentlerdeki Kürtlerin tarihi geçmişinin karanlıkta kalan daha birçok yönü bulunmaktadır.

Yüzyıllar boyunca buralarda yaşamış etnik azınlıkların konumuna değinmeden bu kentlerin gerçek bir portresinin çizilemeyeceği kesindir. Bu bakımdan Orta Anadolu ve Batıdaki kentlerde yaşayan Kürtlerin buralara ne zaman, nereden geldikleri, sayılan, ne amaçla geldikleri ve sonunda ne oldukları gibi bir dizi sorunun yanıtlanması gerekir.

1. F. Tacschnr. Anadolu, The Encyclopaedia of İslam, new edition, s.461.
2. John Frödin, Mindre A sien. Nordiste Faniiljebok, Stockholm. 1913. s.574-578.
3. Cengiz Orhonlu, aşiretlerin iskânı konusunda hazırladığı bir çalışmada bazı kaynaklara dayanarak, örneğin 17, yüzyılda bir Kürt aşiretinin İzmir ve yöresine yerleştiğini belirtir: ” 1659 yılından beri Küçük M İh m :ı d’i Kürdü oymağından bir kısmı, buldukları yerden ayrılp İzmir kazalarına gelerek, Kuşadası ve civarında evler inşa ederek yerleşmişlerdi, i7/3’de bunlardan dört tanesi Saruhan'a bağlı bulunan Ilıca kazasındaki Karaçalı Derbend'de, 36 hanesi Kuşadası’nda, dört tanesi de İzmir'de oturmakta idiler' (Cengiz Orhonlu. Osmanh İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, s.71).
4. [Yukarı git](#) Rohat Alakom. Eski İstanbul Kürtleri, İstanbul, 199S.
5. [Yukarı git](#) 1927 yılında Türkiye’de yapılan genel nüfus sayımı sonucunda Anadolu’mu her ilinde irili-ufaklı bir Kürt kolonisinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bkz, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü. Umumi Niifus Tahriri, Ankara, 1929.

6. [Yukarı git](#) William Francis Ainsworth, Researches in Assyria, Babylonia and Chaldea. London, 1838, William Francis Ainsworth. A Persona! Narrative of the Euphrates Expedition, London, 1888.
7. [Yukarı git](#) William Francis Ainsworth, Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia and Armenia, vol. 1. London, 1842. s. 137. 188 - 189.
8. [Yukarı git](#) ^ 1918-1919 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan Jîn dergisinde özellikle Orta Anadolu'ya sürgün edilen birkaç yazı ve şiir yayımlanmıştır: Abdurrahim Rahmi, Kiird Muhacirleri Ne Halde?, Jîn: 8. Kürd Muhacirlerinden Ne Kalmış, Jîn: 11. Bir Mektup, Jîn: 15. Menıdtılı Selimbegi, Hewar-İmdat, Jîn: 19 (Jîn. Arap harHerindcn Latin harflerine çeviren: M. Emin Bozarlan. Uppsala, 1985).

” V. J. Hamilton, Researches in Asia Minor, Persia and Armenia, vol.2, 1842.

^ A.M. Celal Şengür, Prens Pierre de Tchihatchev, Toplumsal Tarihi 14/1995.

^ P. von Tschilingier, Reisen in Kleinasien und Armenien! \$47-1 \$63, 1867. P. Tchilingier, Asie Mineure, Paris, 1853. 11 Georges Perrot, Les Kurdes de L'Haimaneh, Revue des Deux Mondes. 35:2, Paris, 1865. Perrot'un bu tarihi incelemesi üç kez bölümler halinde Stockholm'de çıkan Birnebün dergisinde yayınlandı. (Kürden [Haymanayê](#). hejmar 6/1998, çev. Fawaz Husên)

Georges Perrot'un yaşam Öyküsü konusunda bkz. Salomon Reinach, Georges Perrot. Revue Archéologique. 1914, 11, s. 121-127.

^ Georges Perrot, Souvenir d'un voyage en Asie Mineure, Paris, 1867. Bolu ve yöresinde Kürtlerin yaşadığı ilk kez belirten Perrot'ın bu açıklamaları dışında, Şerefname'de yer alan bazı bilgiler de dikkatlerimizi çekmektedir. Daha 16. yüzyılda Bolu ve yöresinde Kürtler arasında bazı çatışmaların ve gerginliklerin yaşandığı görülüyor. Bkz. Şerefname - Tarîx Kurdistanê ya kevn, wergera kurmancî: Zîya Avcî, Apec. Stockholm, 1998, s.266. 268. 269.

^ Mahmud Levendi, Kürden şexbızini\ Birnebun 3/1997. Vita! Cuinet. La Turquie d'Asie, Paris, vol. 1891-1894. old 1, s. 252 - 253.

^ W. M. Ramsay, Impressions of Turkey, London, 1897, s.48. 114-117.

^ W. M. Ramsay, Impressions of Turkey. London, 1897. s.48.

^ Friedrich Sarre, Reise in Kleinasien, Berlin, 1896.

1 ^ Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, Eren Yayıncılık. İstanbul, 1987, s.42

Mark Sykes, The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire, Royal Anthropological Institute of Great

Britain and Ireland, vol. XXXVIII. 1908. on

Aynı makale.

SJ 1 *

Hermann Wenzel, Suhan-Dagh und Akschchir-Ova, Kiel, 1932. Hermann Wenzel. Forschungen in Inneranatolien Die Steppe als Lebensraum. Schriften des Geographischen Instituts Kiel, VII: 3, Kiel, 1937. — W. D. Hütteroth, Bergnomaden und Yajiahaun im mittleren kurdischen Taurus. Marbg. Geogr. Schr., H. 11, Marburg, 1959.

W. D. Hütteroth, Beobachtungen zur Sozialstruktur kurdischer Stämme im östlichen Taurus. Zeitschr. f. Ethnologie 86, 23-42. (B. Denker, Güneydoğu Taraflarda Göçebelik, Dr. Wolf-Dieter Hütteroth'a söre. Türk Coğrafya Dergisi 20, 1960, s. 136-143).

2 "t W. D. Hütteroth, Landliche Siedlungen in südlichen Inneranatolien in den letzten vierhundert Jahren, Göttinger Geographische Abhandlungen. Heft: 46. 1968.

25 W. D. Hütteroth, The influence of social structure on Land division and settlement in inner Anatolia, Turkey Geographic and Social Perspectives, ed. Peter Benedict, Erol Tümenekin, Fauna Mansur,

Leiden, EJ. Brill. 1974.

[Kategori:](#)

- [Orta Anadolu Kürtlerin Tarihi](#)